

Zvířátko v MŠ aneb Vzdělávání a aktivizace za pomoci živočichů

Možná jste již slyšeli o zajímavém trendu, který lze pozorovat v českých mateřských školách: chovu exotických i domácích zvířat přímo ve třídách mateřských škol. Podle nedávno provedeného výzkumu je nějaké zvířátko chováno téměř v každé druhé MŠ ve Středočeském kraji...

PHDr. KATEŘINA JANČAŘÍKOVÁ, PH.D.

Možná i ve vaší mateřské škole nějakého mazlíčka máte nebo o jeho pořízení uvažujete. A to je dobře, protože kontakt s živým tvorem je pro předškolní děti nesmírně důležitý.

Jana Bravencová v diplomové práci (2012) zachytila rozhovory dětí nad uhynulou strašilkou: „Ta umřela, to je teda smůla“; „To je ta umřelá“; „To je neštěstí“; „Co bude potom?“; „Proč umřela?“; „Má křížový oči..., ale pusinku má hezkou, už s ní ale nepapá“ (děti poznávaly charakteristiky smrti);

I Poznání lineárního i cyklického dění

Prostřednictvím kontaktu se zvířaty se děti setkávají s **lineárním děním**: narození, růst, reprodukce, stárnutí a smrt. Zároveň mají možnost nahlédnout i **cykličnost**: narození nové generace a opakování životního cyklu.

„Chudinka“; „Já to aspoň zkusím, já ji umeju“ (kropení mrtvé strašilky, pokus o oživení). A následně i rozhovory nad líhnutím nové strašilky: „Já jsem viděl ve strašilčím zadečku vajíčko“; „Strašilka kaká vajíčko“; „Kdy už se vylíhnou, zítra?“; „Strašilka má malá vajíčka a slepice má velká vajíčka“;

„... a z těch vajíček se pak vylíhnou malé strašilky“; „A budou úplně malinkatý, takhle?“

I Podněty a interakce

Živý tvor poskytuje dítěti velké množství rozmanitých podnětů – stále se hýbe, jí, vyměšuje, stará se o sebe či o mláďata, nebo dokonce komunikuje s dítětem (např. loudí). Dítě, které má možnost živého tvora delší dobu pozorovat, si začíná uvědomovat jeho potřeby, zvyky, učí se řeči jeho těla, vcítuje se do něho a navazuje s ním vztah. Anebo navazuje vztah s jiným dítětem či s učitelkou prostřednictvím zvířátka (vyprávějí si o něm, společně se o ně starají atd.).

Podle psychologa **Henryho Murraye** všichni lidé potřebují uspokojení **potřeby interakcí**. Interakce probíhají nejen mezi lidmi, ale také na úrovni humánně-animální. Každý z nás, tedy i každé dítě, má různou potřebu interakcí, tj. někomu jich ke spokojenosti stačí méně, jiný jich potřebuje více. Množství interakcí, které jednomu dítěti stačí ke spokojenosti, může být pro druhé dítě nedostatečné. Některé děti mají zvýšenou potřebu interakcí s živými tvory.

Odcizení od přírody, změna životního stylu, vyšší nároky ve škole, nedostatek pohybu v přírodě, to vše snižuje přirozenou možnost vzniku interakce mezi dítětem a živým tvorem či tvory. Na tuto skutečnost by měla učitelka-profesionálka myslet a zároveň se snažit uzpůsobit prostředí tak, aby interakce dítěti poskytovala. Záměrné interakce se zvířaty se nazývají **zooasistence**.

I Podoby zooasistence

Zooasistenci členíme na všeobecnou aktivizaci za pomoci živých tvorů a na vzdělávání za pomoci zvířat. Pro **všeobecnou aktivizaci (AAA – Animal Asi-**

sted Activities) jsou typické doteky, péče o zvíře, hra, procvičování paměti, vyprávění si o zvířeti apod. Často se používá u dětí mentálně retardovaných, dětí v depresích nebo ve stresu (např. v nemocnici) nebo také pro aktivizaci seniorů. Při práci se dětmi, které se vyvíjejí bez větších odchylek, se častěji uplatňuje **vyučování a vzdělávání za pomoci zvířat (AAE – Animal Assisted Education)**, které může mít tyto podoby:

1. návštěvní programy;
2. třídní nebo školní chovy;
3. péče o volně žijící organismy (ptáky);
4. užitkový chov.

I Návštěvní programy

Návštěvní programy mohou mít dvě formy. Buď přijde asistent se zvířetem/zvířaty do třídy či na zahradu MŠ za dětmi (např. canisterapie), nebo jdou děti s učitelkami navštívit zvířátka a jejich opatrovníka mimo MŠ (např. hiporehabilitace). Obvykle jsou návštěvní programy realizovány **se psy, dravci (sokolníci)** či se **zvířátky, které chovají děti s rodiči doma**.

Výhodou návštěvního programu je možnost zvát (navštěvovat) v poměrně krátkých časových intervalech různé druhy zvířat, takže se děti za krátkou dobu seznámí s více druhy.

Návštěvní program mohou realizovat odborní lektori se zvířaty k tomu speciálně připravenými (pes, kočka, králík, hroznýš, užovka aj.) nebo dobrovolníci z řad rodičů s domácími mazlíčky (morče, křeček, zakrslý králík aj.). Návštěvní program nemusí být založen jen na zvířatech exotických, resp. domácích, ale lze využívat také

Odcizení od přírody, změna životního stylu, vyšší nároky ve škole, nedostatek pohybu v přírodě, to vše snižuje přirozenou možnost vzniku interakce mezi dítětem a živým tvorem

odchycené druhy vodních živočichů nebo drobného hmyzu, jež po programu zase vypustíme na místo odchyty.

Zajímavé návštěvní programy mají připraveni **myslivci, sokolníci, pracovníci záchranných stanic**, kteří demonstrují naše savce a ptáky. Moje (nyní již bývalá) studentka Jana Bravencová vytvořila návštěvní programy s drobnými živočichy (oblovkami, raky, strašilkami a pakobylkami), se nimiž navštěvuje děti ve Fakultní nemocnici

Motol. Nevýhodou návštěvního programu je časové omezení spontánního pozorování zvířete dítětem i omezení spontánní humánně-animální interakce. Vhodnou formou návštěvního programu je rovněž zavedení **Zvířátkového dne** – v tento den rodiče do MŠ přinesou a představí zvířátko či zvířátko, jež doma chovají.

I Třídní nebo školní chovy

Třídní nebo školní chov je realizován prostřednictvím dlouhodobé (celoživotní) péče o vhodně vybraný druh živočicha, popř. ekosystémový komplex (např. akvárium). Před jeho založením je vhodné zvážit celou řadu záležitostí, aby byl účinek co nejvyšší a negativní dopady nebo hrozby byly minimalizovány.

Úspěch třídního chovu závisí do značné míry na výběru vhodného druhu a jedince (viz níže). Třídní chov je nutné vést vždy svědomitě, aby byla zvířatům zajištěna **dostatečná péče** (voda, vhodná a rozmanitá potrava), odpovídající a pravidelně čištěný prostor, dostatek podnětů (partner, hrací prvky) a také klidu (welfare).

Vhodnými adepty pro třídní chov jsou drobní a nenároční živočichové (**oblovky žravé, raci mřížkování, pakobylky a strašilky**). Ze savců jde především o zvířata pouštní a žijící v sociálních skupinách (**osmáci degu, pískomilové, křeček džungarský**).

V některých mateřských školách chovají **housenky** (např. babočky kopřivové) nebo (dle svědectví jedné mé studentky, která žila v zahraničí) odchovávají místnímu farmáři **vajíčka** a posléze **kuřátka v líhni** (týdenní kuřata mu pak předají).

I Péče o volně žijící živočichy

Péče o některé druhy má v našem školství pěknou tradici. Jedná se především o **přikrmování ptáků v zimě**, o věšení hnízdních budek a o dolévání vody do pítka. Na školní zahrady učitelé s dětmi v poslední době stále častěji rozmisťují **domečky pro čmeláky**, malé **vodní nádrže** pro vodní živočichy, situují kládu nebo kámen,

pod kterou naleznou domov stínky, mnohonožky nebo žížaly; v horkém létě kropí stinná místa, aby hlemýždi nezahynuli. V MŠ Semínko v Toulcově dvoře s rodiči vykopali jámu a do ní nanosili kameny a vytvořili „**ještěrkoviště**“ – za několik měsíců se v něm ještěrky skutečně zabydlely. Učitelka může využívat volně žijící organismy záměrně (ve výukových programech), děti je však mohou také pozorovat spontánně (např. pod kamenem, v rozpadajícím se dřevěném kmeni). Důležité je ocenit tyto spontánní aktivity soustředěnou pozorností učitelky vůči dítěti, které o nich vypráví.

I Uživatelský chov

V předškolním vzdělávání se také začíná pomalu prosazovat uživatelský chov. V jedné MŠ v ČR chovají **slepice**. Děti mají možnost seznámit se s přírodním během věcí (sbírat vejčička, krmit slepice). Celkově však kromě **kočky**, kterou je vhodné chovat na školní zahradě jako přirozenou ochranu proti myším, potkanům i jiným veterinárně neošetřovaným kočkám, bývá chov uživatelských zvířat výjimečný.

V zahradě MŠ Landeskindergarten v rakouském Kremsu mají **úl se včelami**. Bohuslav Řehák doporučuje na školní zahradu ukázkový **chov králíků, drůbeže a včel**.

Domnívám se, že nejvhodnějším začátkem uživatelského chovu je **keřirová** neboli **tibetská houba**. Jedná se o symbiotický organismus, který se živý laktózou a vyrábí z mléka lahodný keřír. Stejně jako ostatní organismy žije, roste, množí se, při nevhodné péči může zahynout. A navíc poskytuje užitek – zdravý keřír.

I Obava z alergií versus obavy z nedostatku interakcí

Častou námitkou proti chovům v mateřských školách jsou obavy z alergických reakcí dětí. Na alergické děti pochopitelně musíme brát ohled. Na druhou stranu je prokázáno, že úzkostná péče o děti a přehnaná hygiena dětem škodí také.

Argumentem jistě je, že aktivity se zvířátky jsou zavedeny i v nemocnicích. Dobrovolnické centrum

Fakultní nemocnice Motol v Praze (www.dcmotol.cz) zprostředkovává návštěvy se **psy, morčaty** a drobnými živočichy (**oblovky, raci, strašilky**) u malých pacientů na různých odděleních (např. na dětské onkologii, dětské psychiatrii a na LDN).

Bohužel se dnešní lidé neumějí zeptat: „Co se stane dítěti, kterému jsou kontakty s živočichy a s přírodou odříznuty?“ Je přitom pravděpodobné, že v každé třídě sedí nejméně jedno dítě s vysokou potřebou interakcí. To se mezi čtyřmi hygienicky bezvadnými a bezrizikovými stěnami cítí mizerně, zvlášť v zimě, kdy se chodí méně ven. Jeho tělo produkuje stresové hormony, které mu brání v učení i v herní činnosti.

I Třída Ptáčka z MŠ Čtyřlístek v Kolíně

V mnoha mateřských školách mají s chovem pozitivní zkušenosti. Mezi učitelky s nejdelší zkušeností se řadí Jana Pokorná z MŠ Čtyřlístek v Kolíně. Ta krátce po revoluci založila „**přírodovědnou třídu**“. A třídnímu chovu se v MŠ věnuje více než dvacet let. Chovala a chová nejrůznější druhy živočichů.

Vyprávění dokládá pomocí portfolia s fotografiemi, výkresy dětí a také se slevkami raků a pakobylek. Během let chovali ve třídě **křečky, pískomily, osmáky**, sedm let měli také **králíka**, který se po třídě volně pohyboval, chodil mezi dětmi hrajícími si na koberci a byl čistotný (používal záchůdek v rohu třídy).

Doporučená literatura

Jana Bravencová, Kateřina Jančaříková: Vzdělávání za pomoci malých živočichů, Alma mater, Praha 2010.

Dostupné na: almamater.cuni.cz

Stále mají **akvária s rybičkami, raky mramorované a strašilky**. V zimě se v kumbálku na výtvarné potřeby starali o **ježka**, který neměl před zimou správnou váhu. Rodiče a děti mají již u zápisu možnost se rozhodnout buď pro tuto přírodovědnou třídu (s chovy), nebo pro třídu s jiným zaměřením. Děti se během volné hry často zastavují u ubikací a pozorují zvířata nebo si s nimi povídají či o ně (v rámci možností a pod dozorem) pečují.

I Aktivita s křečkem: Krmením ke zlepšení jemné motoriky

Každá dvojice dětí dostane hrst rozinek. Jedno dítě křečka krmit rozinkami – trénuje jemnou motoriku. Druhé dítě počítá, kolik rozinek křeček přijme najednou. (Pokud dítě ještě neumí počítat, dává stejné množství rozinek na hromádku vedle klece.) Křeček, který má plně lícní torby, se rychle otočí, vyklopí jejich obsah v domečku a zase se vrátí loudit. Pak si děti role vymění. Na závěr aktivity porovnáváme počty hrozin, které se vešly do lícní torby, a snažíme se přijít na možné důvody (velikost lícní torby, velikost rozinek atd.). ■

Autorka působí na katedře biologie a environmentálních studií PedF UK

